

INNHOOLD

Prestens ord av Markus Schultze-Florey.....	2
Eg står i vinden av Jon Fosse	5
Bli offer, bringe offer av Tabea Hattenhauer.....	6
Hva skal vi med religion? Del 1 av Wolfgang Gädeke	11
Innvielsen av kirken i Oslo av John Baum.....	18
Minneord - Liv Nagel.....	21
Minneord - Olaug Hagrup	27
Minneord – Kjell Wernøe.....	30
Minneord for Kjell Wernøe av Mette Wernøe	35
Minneord – Nelleke Mooy.....	38
Gravferder	43
Datoer 2026	44
Under den lysande himmelens auge av Jon Fosse.....	45
Menigheter	46

Prestens ord av Markus Schultze-Florey

I skrivende stund er vi midt inne i epifanias-tiden, den tiden hvor vi vender vår bevissthet mot Kristi åpenbaring. Da stiger Kristi inkarnasjonsvei, hans åpenbaring i den jordiske, menneskelige verden, opp for vårt indre blikk. En sentral stasjon på denne veien er dåpen i Jordanelven ved Johannes døperen, og videre de følgende 40 dager som fører til fristelsen i ørkenens ensomhet. Var det ingen mennesker som hadde medopplevet dåpen og som nå fulgte den dømte på sin videre vei? Vi leser hos både Matteus, Markus og Lukas at motstandsmaktene; djevelen, Satan, fristeren, fulgte nøye med på hva som nå skulle skje. Kristi vesen ble utfordret til å vise sin myndighet og kraft, og vi erfarer hvordan motstandsmaktene blir tilbakevist.

På sin vei fra dåpen mot Golgata-mysteriet åpenbarer Jesus Kristus om og om igjen sin helbredende kraft. Mange begynner å følge etter ham, andre tviler, ja atter andre – og særlig de etablerte autoriteter – føler seg truet av hans allmakt. Jesus Kristus har selv valgt en krets av tolv disipler som står ham nærmest. Med oppvekkelsen av Lasarus viser han sin makt til og med over døden.

Gjennom de tre årene fortærer den guddommelige Kristus-kraft livskreftene i Jesu legeme. Han vet at hans oppdrag nærmer seg oppfyllelsen idet han går opp til Jerusalem og passah-festen. Her følger han de gamle skikkene med passah-måltidet og tilføyer det nye, ublodige kjærlighets-måltid med brød og vin.

Lukas beretter (22,3) hvordan motstandsmakten ved Satan i forkant av nattverdsmåltidet fór inn i en av de tolv disiplene. Etter innstiftelsen av nattverden går Jesus Kristus sammen med de elleve ut i den mørke natten og mot

Getsemanehagen. Judas har gått til yppersteprestene for å forråde ham – de elleve bes våke og be mens Kristus går et stykke videre alene i ensomhet for å be til Faderen at denne kalken måtte gå ham forbi, men at ikke hans, men Faderens vilje måtte skje. Her har Lukas en tilføyelse i sin beretning som vi bare finner hos ham. Lukas, legen og kunstneren, beretter (22,44) at Jesus svetter og at svetten er blandet med blod, en klar beskrivelse av agoni, døds kampen som Jesu legeme står inne i. Når Jesus kommer tilbake til disiplene, finner han dem sovende.

Igjen som ved fristelsen i ørkenen må vi legge merke til at medmenneskene ikke er i stand til å følge ham på dette viktige skritt på veien. Hva om Jesus hadde dødd i stillhet i Getsemanehagens ensomhet?

Ved å benytte seg av det forvrengte kjærlighetssymbolet, kysset, overgir Judas – på vegne av Satan – Jesu legeme i motstandernes hender. Vi blir vitne til hele forhøret, bespottelsene, fornedrelsen, maktfraskrivelsene, domfellelsen og korsfestelsen. Uanfektet av det jordiske oppstyret ser vi Jesus Kristus på korset, under korset hans mor Maria og Johannes, disippelen som lå ved hans hjerte under innstiftelsen av nattverden. Etter at det blodige passah-offer med nattverden er blitt forvandlet til det ublodige kjærlighetsmåltidsoffer, opphøyes blodsbandet til åndsbåndet mellom menneskene. Kristus innstifter nå det nye bånd mellom dem, et nytt åndsslektskap: Kvinne! se, det er din sønn; Se! det er din mor (Johannes 19,26-27).

Når kvinnene tidlig den første dag i uken ved den åpne og tomme grav møter Den oppstandne, viser Han sin seier over døden og motstandsmaktene.

Her i denne verden lever vi mellom lys og mørke. De er begge guddommelig skapte søsken, og mørke må være til for å vise oss lyset.

Av frykt og angst har disiplene påskedags kveld låst seg inne i et rom når Den oppstandne viser seg for dem. Thomas, som ikke er med den kvelden og er fanget av indre tvil overfor de andres beretning, må forbli i sjeleensomhet i en ukes tid, før også han kan erfare Den oppstandnes nye nærhet. Frykt og tvil er ofte ensomhetsskapende hindringer i våre liv. Mot og åpenhet for nye, ukjente erfaringer fører oss videre på våre livsveier.

Ville menneskeheten kunne ha fått opp øynene for oppstandelsen om Jesus Kristus hadde dødd en stille død i Getsemanehagens mørke og ensomhet? Judas' gjerning har bevirket at Kristi død og oppstandelse har kunnet åpenbare seg for menneskeheten i full åpenhet. Det tar ikke bort den individuelle skyld som Judas har lesset på sin skjebne.

Det onde er kastet ut av himmelen og ned til jord og hav, som vi leser i Johannes' åpenbaring (12), i det område hvor vi mennesker lever våre liv. Det onde er også en guddommelig skapning og vil til syvende og sist bringe det gode til åpenbaring. Også i vår tid lever vi i spenningsfeltet mellom lys og mørke. La oss rette vår bevissthet mot lyset som vil åpenbare seg for oss trass i all nød og elendighet i verden.

Eg står i vinden av Jon Fosse

Eg står i vinden
Regnet dryp frå himmelen
Eg opnar kleda mine
Eg tar tak
og eg ser den rørsla i meg
som forsvinn
og blir til ei stor rørsle som held meg oppe
igjennom å forlate meg

*Fra Auge i vind, 2003.
Trykket med tillatelse fra forfatter og forlag.*

Bli offer, bringe offer av Tabea Hattenbauer

Et spørsmål om avgrensing eller enhet

Menneskehetens historie er fra begynnelsen av forbundet med offerhandlingen, i hvert fall om man trekker frem Det gamle testamentet som kilde. Kain og Abel bygget hver sitt alter og ofret til guddommen. Kain, jordbrukeren, ofret av det som jorden gav, Abel, gjeteren, ofret dyr av buskapen sin. Hvorfor gjorde de det? Mens Kains sjel – ifølge legenden – fremdeles kunne skue Paradiset, på samme måte som foreldrene, Adam og Eva, hadde Abel som det første menneske gått veien gjennom den fysiske fødsel og hadde ikke lenger noen erindring om den førfødselige sfære. Men det han beholdt, var savnet, lengselen etter forbindelsen med den himmelske Fader.

For å stille dette savnet, for å gjenopprette denne forbindelsen, gav han guddommen av det som var ham kjærest: Han ofret et uskyldig lam. Hans offer var båret av kjærlighet og hengivenhet, mens hos Kain blandet det seg inn sjalusi og misunnelse i handlingen, slik at offeret hans ble uvirksomt: Røken steg ikke opp mot himmelen, men krøp langs jorden. Kain følte seg avvist og drepte den som ennå hadde muligheten til å ha en ren forening med himmelen. Ved denne gjerningen oppsto en andre betydning av ordet ”offer”: Abel ble til offeret for en voldshandling, og Kain ble offer for sin misunnelse. For en forskjell om jeg bringer et offer eller blir til et offer! Likevel kan det ene gå over i det andre.

Vi husker at Gud satte Abrahams tillit på prøve og krevde av ham at han skulle ofre sin eneste sønn, Isak. Mens de besteg fjellet Moria, ble sønnen fylt av en sterk trang og sa: ”Hvor gjerne ville jeg ikke, som en offer-røk, stige opp mot himmelen og se verden slik Gud ser den, og elske alle vesener som Gud elsker dem!” Og Abraham svarte lettet: ”Det kan du!”

Kjærlighet og ønsket om forening er det som lar et offer bli virksomt. Hat og avstand kan føre til at vi gjør andre til offer, at vi leter etter en sydebukk. Som Aron, broren til Moses, som den første i rekken av yppersteprester, den gang lot en geitebukk bære alle det jødiske folks synder før han jaget den ut i ørkenen, på samme måte ble folket selv i hele sin lange historie stadig igjen til sydebukk for medmenneskers ulykke.

Vi mennesker har fra paradisisk enhet falt ned i adskillelse, isolasjon og avgrensning, i fordom, misunnelse, hat og ødeleggelsestrang. For å redde menneskeheten, tilbyr guds-sønnen seg å bli jordmenneske. Jesus Kristus går villig inn i maktesløsheten, utleverer seg til medmenneskers forakt og maktbruk, blir et offer for deres utslettelsesvilje. Ved dette indre ”ja” gir han seg selv som offer og muliggjør dermed en ny forbindelse med gudsverdenen for menneskene. For å si det med Kaifas’ ord, han som dengang var yppersteprest: ”Det er bedre for oss at ett menneske dør for folket, enn at hele folket går til grunne” (Joh. 11,50). Han vet ikke at hans ord har profetisk karakter, at de kommer til å virkeliggjøres på en annen måte enn han tenker. Fra prestenes og de skriftlærdes synspunkt var det bedre å skaffe Jesus av veien enn at hele folket skulle falle fra den rette tro. Jesus

Kristus ofrer seg i virkeligheten for alle mennesker for at vi ikke skal gå til grunne ved følgene av våre gjerninger.

Jesus er ikke ved et uhell falt i hendene på sine fiender. Han har villig begitt seg til Jerusalem fordi han ville bringe dette offer. Hans bevissthet var så mye roligere og klarere enn Judas Iskariots, han som gjorde ham til offer, og ufrivillig gjorde seg selv til offer for sine forestillinger om en mektig Messias, sin utålmodighet og sin egenrådighet. Samtidig var denne gjerningen nødvendig for at Kristus kunne kjenne dødens mørke side – å bli offer – så han kunne overvinne døden. Hvordan kan det førfødslike møtet mellom Judas og Kristus ha vært, hvor Judas har sagt seg villig til å ta på seg dette store offer? Han vil bare ha kunnet si ja til dette fordi han likevel visste seg omsluttet av Kristi kjærlighet, uansett hva mennesker gjennom århundrer sier om ham, uansett hva han selv etter å ha erkjent sin gjerning måtte gå gjennom av smerte. Hvordan har det vært for Stefanus og de andre martyrene, som bekjente seg til Kristus selv om de var fullt klar over at konsekvensene kunne være grufulle: Steining, overøsing med kokende olje, å bli kastet til løver. De har ofret livet for å stå opp for en høyere sannhet, å være vitner for noe, kanskje også for å overbevise andre. Handler ikke mennesker i totalitære systemer på lignende måte når de yter motstand, går i opposisjon, når de standhaftig kjemper for sannheten, for frihet, likeverd, for menneskelighet – og i nødsfall ofrer sin personlige frihet for disse verdiene, i mange tilfeller også livet? Også her går det å bringe offer og å bli offer over i hverandre.

I gamle tider ble det ofret dyr. Når jeg forteller i religionsundervisningen at en geitebukk som hadde satt seg fast i en

tornebusk, ble ofret til slutt istedenfor Isak, så blir ikke barna lettet, men forskrekket og rystet. I de siste årene er det noe som har forandret seg. Lengselen etter himmelverdenen ser ut til å blekne, men tilknytningen til medskapningene, særlig de uskyldige dyrene, har vokst betraktelig. Det hellige blir i dag av unge mennesker mindre søkt i en hinsidig verden, men mer i naturens skjønnhet, i dyrenes uskyld, i mellommenneskelig fellesskap. For dette kan mange ofre sin egen bekvemmelighet og egne ønsker. I Menneskevielsens handling fullfører vi sammen et offer. Det ofres ikke lenger dyr, men med den oppstigende duften av vin og røkelse forenes vår gjennomkristnede vilje, følelse og tanke. Hva betyr "gjennomkristnet"? Kanskje har det med den muligheten å gjøre at vi i offerhandlingen kan bringe oss selv som offer: For at Han, Kristus, kunne ofre oss sammen med seg, som det heter i vielseshandlingen. Så vi ikke bare bringer en gave for å oppnå en gjenforening (religio) med himmelen, men lærer å gi oss selv for å muliggjøre forbindelse; til naturen, til dyrene, medmenneskene og til den åndelige verden.

Menneskevielsens handling går gjennom forskjellige festtider i løpet av året. Pasjonstiden er forbundet med offertemaet på særskilt vis, for vi trer inn i en medopplevelse, en indre deltagelse i Kristi lidelser. I tillegg til evangelietekstene som lar oss ta del i denne lidelsesveien, klinger ved begynnelse og slutt fra høyre alterside den spesielle bønne som hører til pasjonstiden. Den knytter an til Abels opplevelse av å føle seg adskilt fra gudsverdenen, som følte en indre tomhet og en våknende lengsel etter gjenforening med ånden.

Denne hjertets tomhet som menneskelig konstitusjon, som syndesykdom (av-sondring) som oppsto gjennom den frie handling mot den guddommelige vilje, å spise av kunnskapens tre, tapet av Paradiset, stegret seg i den stille uke til en brann. Både skyldfølelse og lengsel kan vi føle som en hjertets brann, men den forvandler seg til et tegn på oppfyllelse da disiplene i Emmaus erkjenner Den oppstandne og sier til hverandre: ”Brente ikke våre hjerter i oss da han talte til oss på veien?” (Lukas 24,32)

I Menneskevielsens handling bringer vi sammen et offer til den som har ofret seg for oss. Vi forener oss, for å bli ett med ham, med dette vesen som ”gjør hjertene fredelige” som det heter i forvandlingsdelen. I krass motsetning til dette står bruken av ordet *offer* i slang og ungdomsspråk omtrent fra 2000-tallet av. Når et menneske skal krenkes, heter det ofte nedverdiggende og foraktelig “Ditt offer!” Det rekkes å gå for å være ”ukul”, kjedelig eller dum, så kan man få dette skjellsordet slengt etter seg. Hva tårner seg ikke opp i den skuffede, krenkede eller nedbrutte menneskesjelen? Hvordan kan det lykkes å trenge gjennom skallet til det sårede menneske-jeget som ”ligger klagende på jorden”, som det heter i pasjonstidens bønn? Det er forskrekkende lett for oss å få øye på svakheter hos medmennesker, men kjenner vi oss selv igjen? Føler ikke enhver seg noen ganger som offer, som en som ble behandlet urettferdig, som ble såret, som ikke klarer å bære flere av nåtidens kriser som strømmer på oss utenfra? Nå får jeg lyst til å vise hen på Kristensamfunnets skrifte-sakrament. Sakramentets ordlyd inviterer oss til læring. Det handler om å ofre de egne personlige tankene, å løse seg fra dem, å gi dem over til det guddommelige. Og det blir

beskrevet at vi gjennom denne offerprosessen gjør oss fri til å ta imot en ny vilje som kommer fra oven: ”Skje din vilje!” som det heter i Fadervår. La oss gå inn i denne prosessen, så vil vi føle fred i sjelen, utvikle beundring for Guds åpenbaring og kjærlighet til Gud og til menneskene. ”Følg meg!” sa menneskekjærlighetens lærer ved disippelkallelsen. Han har gått foran i prosessen med å bli offer og bringe offer, for ved sin selvløse, grenseløse kjærlighet å gjenforene det som er adskilt.

Oversatt fra Die Christengemeinschaft 4/2025 av Kjersti Kløften

* * *

Hva skal vi med religion? Del 1

av Wolfgang Gãdeke

Å fornemme et åndelig vesen

Når det gjelder religion, befinner vi oss idag i en paradoksal situasjon: På den ene side blir religionens betydning stadig mindre i samfunnslivet og i det politiske liv her i vesten. På den annen side kan det se ut som at religionsinnflytelsen på verdenspolitikken er økende, særlig fra de mest ekstreme og fundamentalistiske retningene innen de forskjellige religionene. På den ene side går de store kirkenes medlemstall kontinuerlig ned, den katolske kirken lider under akutt prestemangel, kirker blir revet eller omgjort til andre formål, på den annen side fastslår sosiologer en våknende religiøsitet og spiritualitet i befolkningen. I vår sivilisasjon,

som lenge har vært preget av naturvitenskap og teknikk, er religion igjen blitt et tema etter at den lenge har vært tabuisert slik seksualiteten var det tidligere. I vår vitenskapelige tenkemåte, som bare kan anerkjenne det sanselig-materielle som tilhørende virkeligheten, har ikke religionen noen plass, men tilhører nå i økende grad området for personlig "velvære", som en dekorasjon ved sosiale anledninger som dåp og bryllup. Men vet vi overhodet hva religion er, hvorfor den fins og hva dens egentlige funksjon er for menneske og samfunn?

Hva er religion?

Først kan vi si at religion er et urfenomen i menneskehetshistorien. Allerede i den eldste steinalderen, for flere hundre tusen år siden, tok jegerne hodeskallene av villhestene de hadde nedlagt sammen med en rekke kostbare selvlagede jaktspyd og begrov dem i en kultisk handling, for på denne måten å mildne sjelene og åndene til de dyrene de hadde drept, så å si be om tilgivelse. Slik blir ihvertfall de spektakulære funnene i Schöningenen ved Elm tydet. Her ser vi den indre dynamikken til enhver religion: Mennesket vender seg alene eller i fellesskap – i bønn og kultus – til åndelige, oversanselige vesener, hvis eksistens det er sikker på, om det kan bli dem vår eller bare ha en følelse av deres tilværelse, for å opprette et positivt forhold til disse vesnene som mennesket kjenner seg avhengig av. Denne følelsen av åndelige veseners (guders) eksistens kaller vi tro.

Undersøkelser blant barn har vist at de i en bestemt utviklingsfase lever i en selvfølgelig overbevisning om at alle ting og vesener omkring dem ikke bare har liv, men også sjel. For dem er det ganske selvfølgelig at det fins dverger og feer, engler og ånder, så lenge man ikke går inn for å ta fra dem denne overbevisningen. Slik var det i menneskehets-

historien gjennom årtusener også for de voksne. Og denne "troen", denne overbevisningen ble næret og styrket av mennesker som kunne fortelle at de hadde sett slike vesener og talt med dem. De ble kalt profeter og seere, innviede eller adepter, sjamaner eller medisinmenn. De skildret gudene og deres virksomhet for menneskene, slik at de fikk forestillinger og fornemmelser av deres vesen. Disse skildringene har vi fått overlevert i myter og i hele mytologier. De største av disse spesielle menneskene ble religionsstiftere: Krishna, Buddha, Hermes, Moses, Jesus og Muhammed. De talte til menneskene om disse åndelige vesnene eller gudene og formidlet for dem deres påbud og former (bønner, offerhandlinger, ritualer) som kunne sette dem i forbindelse med disse vesnene. Dette gjelder alle religioner, uavhengig av om det dreier seg om en naturreligion, en anereligion, en polyteistisk eller monoteistisk religion.

Et historisk eksempel på virksom religion

For de fleste mennesker var det selvfølgelig at ikke bare mennesket, men hele naturen er skapt av disse vesnene, og at de stadig virker videre i naturen, i mennesket og i historien. Så sent som i begynnelsen av den nyere tid, i det 15. århundre, trådte med Johanna von Orleans en attenårig bondejente fra Lothringen opp hos den franske tronarvingen og sa at hun hadde fått i oppdrag av erkeengelen Mikael og den hellige Katharina å stille seg i spissen for en hær for å kjempe mot engelskmennene, for å befri Frankrike og gjøre det mulig for ham å oppnå kongeverdigheten. Den gang var ikke spørsmålet om hun hadde hatt et møte med et åndelig vesen og fått et oppdrag fra det eller ikke, utelukkende om dette oppdraget stammet fra et demonisk eller et guddommelig vesen, altså om det var fra djevelen, fra Gud eller hans budbringer. Etter inngående

undersøkelser gjennomført av teologer ble hun av den fremtidige kongen betrodd å lede en soldathær. Og som kjent klarte hun å befri Orleans og gjorde det mulig for ham å bli kronet til konge i Reims. Disse hendelsene er historisk så godt belagt at de heller ikke fra naturvitenskapelig hold kan betviles. De har preget den europeiske historien dypt.

Tapet av religion i den nyere tid

Fremveksten av naturvitenskapen som ikke lenger så på naturfenomenene som gudegjerninger, men beskrev dem som følger av abstrakte naturlover, tapet av klarsynte evner som tidligere var vidt utbredt, og avsløringen av tradisjonelle forestillinger om naturen som kirken holdt for å være urokkelige sannheter, som feiltakelser (jorden er en skive og solen dreier seg rundt denne), førte til synkende tillit til religion og religiøse institusjoner. I de siste par århundrene fikk de naturvitenskapelige synsmåtene og standpunktene dessuten en uhyre overbevisningskraft gjennom sine velfungerende, tekniske anvendelser. Stadig flere spørsmål og gåter, som tidligere var blitt begrunnet i gudegjerninger, ble nå besvart og løst av naturvitenskapen. Hvordan og hvor kunne man fortsatt oppleve åndelige veseners virksomhet? Religion ble sett på som del av et naivt og barnlig stadium i menneskehetsutviklingen eller til og med et beroligende middel for sjelen (opium for folket). Friedrich Nietzsche erklærte at "Gud er død", og etter holocaust i det 20. århundre ser mange mennesker det som innlysende at den "gode, allmektige gud" som tillater slike ugjerninger, ikke kan finnes.

Ny religiøsitet og spiritualitet

Til tross for alt dette har religiøsitet en plass i de aller fleste menneskesjeler. Det vil si at man føler at den materielle og sanselige verden ikke er den eneste virkeligheten, at det fins

en realitet som ikke lar seg finne med naturvitenskapelige metoder. På denne følelsen hviler mye ”ny spiritualitet” og ”esoterikk”. Men denne følelsen av at det fins en spirituell realitet, vil den kunne rettferdiggjøres i møte med vår tenkende bevissthet? Eller må den betraktes og behandles som et slags “sjelens naturreservat” med rent subjektiv karakter, uten en objektiv betydning? Hvordan må det moderne, tidsmessige grunnspørsmålet når det gjelder religion lyde, det som for Luther lød: Hvordan finner jeg en nådig Gud?

Religionens grunnleggende spørsmål idag

I enhver religion handler det om at mennesket eller et fellesskap av mennesker setter seg i forbindelse med ett eller flere åndelige vesener, men fordi det ikke lenger foreligger noen tillit til overleveringene av opplevelser av åndelige vesener fra innviede eller religionsstiftere, må det første grunnspørsmålet angående religion være: Hvordan blir det mulig for meg å anse og anerkjenne åndelige vesener som virkelige? Ingen institusjon og intet annet menneske kan gi meg denne overbevisningen. Bare jeg selv kan begi meg på veien dit. For mennesker som har hatt en nær-døden-opplevelse, er det ikke noe spørsmål om de selv er et åndelig vesen, som, ihvertfall i unntakssituasjoner, er reelt uavhengig av kroppen og kan ha bevissthet, også om dette vesenet ikke kan sanses med de kroppslige sansene. De fleste av dem opplever også andre åndelige vesener, som de senere ikke betviler eksistensen til. Men hva med oss ”normale mennesker” som ikke har hatt en slik opplevelse? Har vi mulighet til å fornemme et åndelig vesen?

Et mulig svar på dette spørsmålet

Det fins et åndelig vesen som ethvert menneske kan iaktta som virkelig og virksomt: det egne jeget, sentrum og

oppmerksomhetsmidtpunktet i sjelen. Dets gjerninger kan vi iaktta i oss selv, for det er virksomt i vårt våkne liv hver dag. Vi trenger bare å gjøre oss bevisst at vi har evnen til å rette sansene våre bevisst på noe, uten noen ytre tilskyndelse eller noen impuls fra vår egen kropp: Uten sanselig påvirkning utenfra kan vi helt vilkårlig bestemme oss for å lede blikket i en bestemt retning, på en bestemt gjenstand. Vi kan f.eks. konsentrere oss om å lytte til lyder som vi vanligvis ikke legger merke til. Likeså kan vi skifte forestillinger etter eget forgodtbefinnende; i ett øyeblikk kan vi forestille oss at vi befinner oss frysende i et arktisk isøde hvor vi ikke ser annet enn snø, is og grå himmel, og i neste forestiller vi oss en kvelende varm, dampende tropisk regnskog. Vi kan foreta matematiske eller filosofiske tankeoperasjoner, men vi kan også la det være. I alt dette er en subtil kraft i sjelen virksom, som vi kan kalle vårt jeg. Og vi kan legge merke til at dette jeget kan være uavhengig av det som foregår i kropp og sjel, fordi det kan gripe styrende inn i dem. Til og med i vår vilje, i våre handlinger, kan dette jeget gripe inn: Vi kan gjøre noe som ikke har noen ytre tilskyndelse, som ikke handler om personlig interesse og heller ikke har noen umiddelbar mening eller hensikt; f.eks. hver dag til samme tid banke på vindusruten i værelset vårt. Hele vårt sosiale liv hviler på denne grunnleggende evnen, fra å kunne lære noe nytt og helt til straffejustisen, som bare kan rettfærdiggjøres om vi antar at mennesket er i stand til å styre sine handlinger, at det ut fra eget ansvar kan handle eller la det være.

Vanligvis overser vi denne jegets virksomhet; vi ser oss bare omkring, vi lytter til noe, vi bestemmer oss for å gjøre noe, vi skaper forestillinger og tenker over ting og akter ikke på den som gjør alt dette på oss selv. Og det er heller ikke så merkelig, for våre normale sansninger, forestillinger, tanker

og handlinger er automatiske, ubevisste og forårsaket og styrt av ytre stimuleringer eller indre ansporinger. Andelen jeg-styrte sjelerørelser og kroppsbevegelser er meget liten, men de forekommer, og de kan økes og stegres. For vår sammenheng er det imidlertid vesentlig at vi kan aktivere vårt eget jeg som åndelig vesen og samtidig iaktta det i dets virksomhet. Og da alt som er virksomt også må være virkelig, må vårt jeg selv være virkelig. Utfra denne opplevelsen og tanken er det bare et kort skritt til å anerkjenne at også andre mennesker har et slikt jeg og at de dermed i sitt innerste er åndelige vesener. For det vanlige mennesket i vår tid gis det ingen opplevelse som på samme vis kan føre til å anta slike åndelige vesener også utenfor mennesket. Det er ingenting som tvinger oss til å anerkjenne eksistensen av slike vesener. Og likevel oppstår i de aller fleste mennesker følelsen av at slike vesener eksisterer, "troen", igjen og igjen. Hva kommer det av?

Fortsettelse følger i neste utgave.

Oversatt fra Die Christengemeinschaft 1/2025 av Kjersti Kløften

Innvielsen av kirken i Oslo av John Baum

Inkognito terrasse 9 fra Oscars gate ca. 1988.

Kirken i Oslo ca. 1990-91

Mikaelkirken, fra Oscars gate, etter ombygging ca. 2016.

Alle foto: Arkitekt Jan Arve Andersen.

På bildet som arkitekt Jan Arve Andersen tok av Inkognito terrasse 9 i Oslo og tomten bak det gamle huset en vinterdag i 1988-89, står tre trær i forgrunnen mot Oscars gate. På venstre side er det en høy steinmur. Tomten der kirken skulle bygges, var en naturtomt.

På bildet tatt etter byggingen av kirken i 1990-91, står kirken der hvor trærne sto og fjellet var. Der hvor den høye muren var, som har stått der, sannsynligvis siden det gule huset i Inkognito terrasse 9 ble reist i 1880, ble det bygget plass for fasilitetene som trengtes; bårerom, toalett og samlingsplass. På bildet tatt etter ombyggingen ca 2016 er lokalet til Solrosen barnehage bygget over tilbygget til kirken.

Der kirken står, vokste det høye trær. Der alteret står, var det fjell. Trærne måtte hugges ned, fjell måtte sprenges. Der mennesker bygger, må naturen vike. Solen skal ikke lenger skinne på jorden akkurat der hvor kirken ble bygd. Regnet skal ikke falle på jorden på det stedet hvor kirken står. Da kirken ble bygget, gikk det på bekostning av naturen. Ritualet for romvielsen av kirkerommet bringer balansen i den ubalansen som byggingen skaper.

Lørdag 1. desember 1990 ble kirkerommet i Oslo viet i den første nybyggete kirke for Kristensamfunnet Norge og i Norden. Lørdagen ble valgt slik at prester fra Kristensamfunnets menigheter i Sverige, Danmark og Finland kunne være til stede. Det var rundt 200 personer som deltok, 16 prester fra Norden og fra Tyskland, kirkerommet var fullt til siste plass. De store dørene bakerst ble åpnet slik at mennesker kunne sitte ved hovedinngangen. Det var flere rader med stoler på galleriet.

Femten prester kom inn og tok plass på sidene foran. Ministranten tente lysene. Deretter kom ministrantene og lenkeren for Norden, Felix Nieriker, inn. Stående nedenfor alteret, midt i rommet, holdt han romvielsens ritual, med ritualets ord henvendt til de fire himmelretningene, nord, vest, øst og sør. Først med viet vann, deretter med røkelse. Det ble bedt om fasthet fra jorden, om formkraft fra vannet, om inspirasjon fra luften og begeistring fra ilden.

Minstrantene og Felix gikk ut til sakristiet sammen med Britt Anderson, som deretter celebrerte Menneskevielsens handling. Romvielsens ritual er det korteste ritualet, bare 13 ord som uttales to ganger, først når viet vann stenkes i de fire himmelretningene, og deretter når røkelsen svinges i nord, vest, sør og øst. Romvielsens ritual har et spesielt oppdrag. Det henvender seg til elementenes rike som har blitt fratatt dette jordstykket. Hver gang vi celebrerer Menneskevielsens handling, løfter vi opp brød fra korn, og vin, fra druen. Brød og vin forvandles ved alteret. Hver gang vi celebrerer Menneskevielsens handling, gir vi samtidig noe tilbake til elementenes rike. Hver Menneskevielsens handling er en videre vielse av kirkerommet. Ved romvielsen blir elementenes verden invitert inn.

Minneord - Liv Nagel

Født 1. februar 1936, død 27. oktober 2025

Minnetale for Mamma

Lille mamma. Så var det nå at det skulle skje. Du sa vi skal være glade når du er død. Mamma satte blikket i meg. Klart og helt usentimentalt: Jeg er fornøyd nå. Jeg er klar for å dø. Husk det! Det var første juledag i fjor. Rune og jeg feiret julaften sammen med henne dagen derpå, fordi hun typisk hadde falt før jul

og brukket et eller annet, sikkert noe i ryggen, og da ville hun ikke komme til oss julaften. Hun hadde forresten glemt at det var jul, og da kunne vi like gjerne utsette feiringen en dag. Det var jo slikt et snøvær og vanskelige kjøreforhold.

Så denne første juledagen. Hun trengte å ha med meg på den første trappetreningen, siden hun var litt svimmel og ustø etter fallet. På toppen i fjerde etasje på Filten stopper hun opp. Hun tar noen dype pust, ser ut av vinduet, over åsene og mot himmelen. Og så ser hun på meg: Så godt det skal bli å få slippe ut av denne kroppen.

Lille mor. Nå har du ikke lenger smerter. Nakkebruddet tok kaka. Ellers har det blitt en del fall gjennom årene, brudd,

litt her og der. Kjempevondt er det, vanskelig å få på klær og sko og gjøre vanlige ting. Dette går. Jeg må opp, ut, trene, gå trapper. Og hun sa: Jeg skjønner meg ikke på folk, de sitter jo bare. Sist onsdag var hun rimelig oppgitt. Jeg hadde hentet en del klær og toalettsaker hjemme hos hennes som hun kunne trenge på sykehuset, men droppet å ta med stavene: Hva? De trenger jeg jo. Jeg skal jo ut og gå! Mamma elsket å være ute. I skogen, på fjellet, ved vannet. Hun kunne være timevis av gårde, sitte på en benk, nyte luktene, ta inn alle fargene og lytte til suset fra trekronene og fuglene. Ikke sjelden fikk jeg små rapporter på sms, inntrykk fra dagens tur, eller kanskje en av turene... Det kunne være flere. Men det er ikke slik at vår mor ruslet. Hun hadde lange bein, riktignok hadde hun krympet, var blitt over 20 cm kortere, men det var mest i ryggen. Beina var intakt. Og tempoet. Hei, ikke gå så sakte, da. Og: Pass unna, jeg må ha klar bane! Lille mamma har krympet. Nå løper du kanskje der oppe i himmelen?

Mamsen lærte oss at vi mennesker har ansvaret for dyrene og naturen. Vi må ta vare på og sørge for at dyrene blir behandlet godt, sa hun. Vi lærte å slippe fri fluer når de dunker nytteløst inn i vinduer for å komme seg ut, og vi leder forsiktig stankelbein eller lykkedyrene ut i friheten, helt uten å skade dem.

Mamma gikk Husmorskolen. Hun lærte alt hva husmødre må kunne for å være en god husmor. Det var å stryke tøy, holde hus og hjem i orden og å lage mat. Ikke lenge etter at Rune og jeg hadde giftet oss, utbrøt Mamma, hun var helt himmelfallen og bestyrtet: Men får ikke Rune poteter!

Mamma har gitt meg gleden av å lage mat. Da vi var små, fikk vi hjemmebakket brød i nistepakken, mens de andre barna spiste kjøpekneip. Jeg var litt misunnelig på dem og innså først senere at det var jeg som var den heldige. Mamma likte å prøve ut nye retter, nye smaker, med masse grønnsaker og laget langsom mat, alltid fra bunnen av. Og senere når vi byttet roller, mamma var den mest takknemlige man kan tenke seg; Ååå så godt, hva er dette? Oj, den smaker. Åh, jeg er så mett, må bare ha litt til... Ikke sjelden sendte hun meg lovord på sms over middagsmat jeg hadde satt igjen og som hun senere koste seg med.

Lille mor. Nå er du mett og god. Mat åpner hjerter. Og det har blitt utallige samtaler rundt spisebordet. Det var latter, humor, varme. Hun var rask i replikken. Jeg har alltid tenkt at mamma hadde et rikt indre liv. Hun var uredd, lyttet, godtok, gikk ikke i forsvar. Hun brukte ikke tiden på å snakke om andre. Hun snakket ikke foraktfult eller ned måten andre levde eller tenkte på. Hun var ikke dømmende. Folk må finne sin egen vei, sa hun alltid. Til meg også sa hun det. Og det gjorde jeg.

Vi snakket mye om personer som gjorde inntrykk på oss. Og om bøker. Det kunne være Sigrid Undset, Selma Lagerlöf eller Vesaas. Vi pleide å anbefale hverandre bøker vi hadde lest. Hun ga meg biografien til Abid Radja. Den gjorde inntrykk. Og så kom jeg med boken til søsteren, Abida, den leste hun bare litt i. Det var en forvond historie å ta inn. Og så snakket vi om nyheter. Om krigen i Gaza og Ukraina, om ras og flom, om politikk. Om Trump. Han var en mann hun hadde liten sans for, til ham stilte hun seg sjeldent kritisk. Til og med onsdag kveld da hun var vel

installert på kardiologisk avdeling ville hun ha på Dagsnytt 18 på TV. Og høyt nok til at hun kunne få med seg det de snakket om. Hun hadde jo tross alt bandasje inni øret og hørte litt dårligere. Hun måtte få med seg verden.

Lille mor. Nå kan du få fred og hvile. Å, så heldige vi er her i Norge, sa hun stadig. Jeg er så heldig som har en så fin familie. Dere er så snille, sa hun. Hun gledet seg til vi skulle komme og alltid så takknemlig for besøket. Vanligvis rakk vi ikke å komme hjem før det tikket inn en liten melding på mobilen om hvor koselig det hadde vært. Mamma elsket klassisk musikk og hun elsket Lise Davidsen. Stadig vekk kom det meldinger. Det er konsert på TV med Lise Davidsen i kveld klokken åtte. Vi strevde lenge med å lære henne hvordan man kan veksle mellom kanalene på radioen. Vi forsøkte å merke knappene med teip etter alle kunstens regler. Men det gikk altså ikke inn. Hun ville gjerne ha en radio som også hadde NRK klassisk. Løsningen ble til slutt å gå til innkjøp av tre radioer. En for P1, en for P2 og en som hadde NRK klassisk. Jeg må innrømme at jeg var rimelig skeptisk da Julie gikk hen og kjøpte en Iphone til mormor. Det var vel litt vel optimistisk! Nei da! Det gikk så bra at. Kjappe, humoristiske meldinger, krisemeldinger, du må-ta-med eller -gjøre-meldinger har kommet i hopetall. Helt frem til nå. Alltid supplert med et godt utvalg av hjerter, blomster og smilefjes-emojies, i tillegg til musene og sjiraffene med de store hjerteøynene. Da satt hun gjerne i godstolen og skrev, på gulvet sto de rosa badeskoene. Og alltid var stuen fylt av blomster og planter som fikk omsorgsfull pleie.

Lille mamma. Vi lover å vanne og stelle plantene dine.

Mamma var glad i å ha det vakkert rundt seg. Hun var ikke særlig opptatt av ting. Men ting skulle behandles pent, repareres og ha kvalitet. Og alltid levende lys på bordet. Som barn spiste vi søndagsmiddag i spisestuen. Det var sølvtøy, stettglass, strøkne duker, rødvin til de voksne og dessert. Og Händel i bakgrunnen. Til hverdags sang vi ikke for maten. Men hver søndag sang vi: I Jesu navn går vi til bords. Det var en høytidsstund. Etterpå kunne vi dra til Frognerparken og løpe Labyrinten rundt den store fontenen til Gustav Vigeland, eller vi bare lekte boksen går mellom ripsbuskene hjemme. Til 17. mai var det bløtkake og cabaret. Og til jul skulle det pusses sølv, messing og kobber, vinduene skulle skinne og gardinene skulle skiftes. Det var julebakst, lefsebuss med sylte eller geitost, ribbe, lutefisk for de voksne, riskrem og alt annet som hørte julen til. Vi flyttet TVen fra andre etasje og ned i stuen og koste oss med deilig julestemning. Selv om mamma ville ha det rent og pent, fikk vi leke. På loftet hadde vi utkledningstøy og mye herjing. Siden huset vårt opprinnelig var bygget som tomannsbolig, var det ikke særlig lydt mellom etasjene, og vi hadde sjelden helt kontroll på hvor mange barn som lekte på loftet. Ekstra gøy var det å leke stolsisten nede i stuen, vi rullet gulvtepper bort så vi ikke skulle skli og bestemte hvilke stoler som var fri. Det gikk skikkelig for seg. Jeg er usikker på om vi knuste noe. Mamma kan ha reddet unna noen vaser eller lamper, men hun stoppet oss ikke.

Lille mor. Når det blir jul, skal vi skåle for deg. Mamma kom lett i snakk med folk, ulike typer mennesker som kom hennes vei. Og noen ble hennes hjertevenner. Alle ble vi nevnt i andaktsstunden hennes. Hver eneste morgen. De aller viktigste i livet hennes, var vi. Barna, svigersønnene,

barnebarna og oldebarna. Jeg er så glad i dere, sa hun ofte. Og stadig oftere den senere tiden når hun trengte mer hjelp sa hun: Jeg har så fine pårørende! Å få oppleve å bli oldemor var et inderlig ønske. Da Hedvig ble født, var lykken komplett, oppdraget utført, hun kunne logge av. Og jammen rakk hun å få enda et oldebarn. Men å leve så lenge at hun skulle få se den nye hytta vår stå ferdig i Risør, nei, det trodde hun ikke hun ville rekke. Jeg får nok nøye meg med å se huset fra himmelen, sa hun. Men så rakk hun det også, flere turer til og med. Og fikk besøkt Merete i leiligheten på Bragernes, kom seg til Nordagutu i sommer til Inger Johanne og Thomas, og for ikke mange ukene siden var hun tilbake i gamle trakter på Frogner, og hjemme hos Rune og meg.

Lille mamma. Nå kan du se resten fra himmelen. Mamma snakket lett om døden. Og stadig oftere ble det. Når jeg dør, skal dere være glade. Jeg kan kanskje greie å leve til jeg blir 90, men så får det være nok.

Jeg er så takknemlig for de fire-fem siste dagene vi fikk sammen. At hun ikke døde den natten på badegulvet, men at vi fikk litt tid til å forberede oss. Mamma hadde ikke noe uoppgjort med noen av oss. Vi gjorde opp underveis. Det var ikke behov for å rense noe luft. Vi snakket, lo og gråt litt. Vi var sammen. Mamma har lært meg å snakke lett om døden, men også om livet. Hva som teller. Og at andres opplevelser og følelser er like riktige, ikke truende eller feil. Det er helt greit og at sånn er det er å være menneske.

Tusen takk. Lille mor. Jeg vil savne deg. Hvil i fred!

Bodil Nagell Holbæk

Minneord - Olaug Høgrup

Født 19. september 1938 - død 4. november 2025

Olaug ble født på en storgård på Overhalla i Nord-Trøndelag og var foreldrenes eldste barn, men siden hun var jente, så var det ikke hun som fikk odel. Slik var det den gang. Olaug følte at brødrene var viktigere for far, enn hun var. Og denne følelsen av å ikke bli sett, den fulgte henne hele livet. Så det var fint å kunne flytte ut for å gå på gymnaset i Steinkjer. Ferden gikk videre til

Oslo, hvor hun utdannet seg til ergoterapeut og senere til miljøterapeut. Det var deilig å bo og være i storbyen. Men så flyttet hun til Trondheim hvor hun fikk arbeid på sentralsykehuset. Fritiden nyttet Olaug godt, hun gikk på husflidskurs og lærte å sy og veve. Hun utdannet seg videre i barnpsykiatri og flyttet til Hedemarken og arbeidet ved Hagen behandlingshjem. Her var hun en vesentlig del av et pionéarbeid. Hun hadde evner til samarbeid, var realistisk og fokusert og skapte god stemning rundt seg.

Her ble Olaug kjent med antroposofien gjennom vennen Knut Dannevig. Han inviterte henne med på et foredrag

Dan Lindholm skulle holde. Dette var interessant, dette ville hun vite mere om. Olaus bodde en stund på Camphill Vidaråsen, og landsbylivet lærte henne mye nytt. Til Vidaråsen kom Kjell Billing, han laget en film om Vidaråsen. I filmen er det flere scener fra dukkeverkstedet, hvor Olaus sitter og arbeider sammen med landsbyboerne. Olaus og Kjell ble et par, og i 1977 ble Sara født. Etter en kort periode på Camphill Solborg flyttet de til Oslo. Her kunne Sara få gå i Solrosen barnehage som lå i Kristensamfunnets hus.

Ideen om en egen helsepedagogisk skole vokste frem. Sammen med Sølvi Sørum og John Tallo utarbeidet de planer, og Olaus var her en viktig person. Hun kunne skrive søknader om pengestøtte, hun holdt tett kontakt med de foreldrene som søkte barna sine hit. De første årene fikk skolen holde til i kjellerlokalene i Kristensamfunnet. Det var en gjensidig berikelse for skolen og menigheten. Men det var ikke et blivende sted for skolen, og etter noen omskiftende år fikk skolen tilhold på Ljabru. Og Olaus var med!

Familien, Olaus, Kjell og Sara hadde det godt sammen. De reiste på hytteturer til Tyrifjorden og på ferieturer med gode venner. Det var Kjell som tok Olaus med til Festspillene i Bergen. Dette var en stor opplevelse. Olaus reiste dit i mange år og nøt opplevelsene av musikken, kunsten og alle menneskene.

Olaus og Kjell ble velsignet med to barnebarn, Maria og Elias. Det var en glede å få være besteforeldre og få følge med i deres liv. Olaus og Kjell skilte lag, men forble gode venner med jevnlig telefonkontakt. Olaus flyttet tilbake til Solborg og tilbrakte sin pensjonisttilværelse der. Hun var fremdeles aktiv og arbeidet i butikken. Hun likte godt de

korte, men viktige samtalene med kundene. Olaus var glad i mennesker; hun så dem, hun hørte på dem, hun husket dem. Hun skapte en trygg stemning i samtalene. Hun beholdt sin trønderhumor hele livet og kunne være rask i replikken. På Solborg ble Olaus god venn med Arild og Anna Rös Smeby. De spiste ofte middag sammen, og etterpå så de Dagsrevyen.

Vi ser Olaus for oss med sine lange kjoler og skjerf i lilla og røde farger, med sitt lysende, grå hår, langsam i bevegelsene og helt til stede.

Daan Ente

Minneord – Kjell Wernøe

Født 13. mars 1938 - død 24. november 2025

Kjell Wernøe ble 87 år gammel. Hans store livsprosjekt var musikken. Det var det primære fra barnsben av og helt fram til det siste. I dette prosjektet viste han en ekstraordinær entusiasme, glede, energi og utholdenhet. Da Kjell var 80 år gammel, utga han boken “Følgesvenner”. Der beskriver han sitt liv fra tidlig barndom og sitt omfattende og mangslungne liv

med musikken og i musikkens tjeneste. Helt foran i boken er det limt inn et lite ark hvor han oppsummerer sin livsfilosofi. Disse ordene kan tjene som anvisninger for enhver av oss. Her skriver han:

Tillit til fremtiden bygger vi med våre skapende evner og krefter. De må pleies og næres på veien.

I tilbakeblikk på eget liv ser vi bilder av det som var levende og skapende. Det som gjorde oss til mennesker som kunne bygge en fremtid. Kjell var en idealist, og på denne idealismen bygget han en fremtid for seg selv og en fremtid for andre. Å gi et oppsummerende bilde av Kjells liv og

virke i løpet av noen få minutter er en vanskelig og nesten umulig oppgave. Det er et stort og omfattende livsverk.

Høsten 2025 kom det en film laget av Frode Fimland. Den heter ”Fotografen – i krig og kjærleik” og forteller historien om Kjells far, Henning Wernøe. Her får vi også et godt innblikk i Kjells familiebakgrunn og barndom.

Kjell ble født i Bergen og vokste opp i et borgerlig hjem på Wergeland. Hjemmet var preget av musikk og sang. Familien hadde også omgang med teatermiljøet i Bergen. Det var mange besøkende, også fra Oslo. Blant andre var Anne-Kath Vestly og Per Aabel innom hjemmet på Wergeland. Lillesøster Reidun kom til verden i 1942. Da var krigen kommet til Norge, den skulle skape dramatiske endringer for familien. Onkel Andreas var delaktig i motstandsbevegelsen. Han ble tatt inn til avhør av Gestapo. For å unngå tortur hoppet han ut av et vindu i tredje etasje i Gestapohuset. Han døde kort tid etter av skadene.

Vinteren 1945 gikk krigen mot slutten. Kjells far reiste til Matrefjellene og sluttet seg til den militære gruppen Bjørn West. Ti dager før krigen sluttet, støtte han på tyske soldater i fjellet, og det endte med at han ble skutt og drept. Reidun var 3 år da faren døde, Kjell var 7. Dette kom til å prege Kjell for resten av livet.

Kjell begynte skolegangen på Steinerskolen i Bergen. Etter noen år flyttet familien til Oslo. Mor hadde nå giftet seg med Olaf Stubhaug som var Steinerskolelærer. I Oslo kom de inn i en antroposofisk omgangskrets med blant andre André Bjerke og Jens Bjørneboe. Kjell og Reidun fortsatte på Steinerskolen. Begge ble senere konfirmert i Kristen-

samfunnet. I Oslo lærte Kjell å spille fiolin, det ble et viktig skritt i forhold til hans senere virke og livsoppgave. I barndommen og ungdomstiden var Kjell en sart og stillferdig person. Dette forandret seg etterhvert, og ved avslutningen av gymnaset var det Kjell som holdt klassens tale.

Som ungdom deltok han ikke i klassekameratenes sportslige aktiviteter. I stedet var han levende opptatt av musikk og kunne lese partiturer og bli veldig begeistret for noe han kom over. I gymnastiden overnattet han gjerne i sovepose for å skaffe billetter til neste store musikkforestilling i universitetets aula. Med billettene vel i havn gikk han videre til skolen.

Hørspillserien om Stompa begynte i radioen på denne tiden. De trengte en person med bergensdialekt som kunne spille karakteren "Bergen". Denne rollen landet i fanget på Kjell, og det var hans stemme som var personen "Bergen" de første årene.

Janne og Agnar Mykle var også i omgangskretsen i Oslo. Begge var opptatt av dukketeater, og Kjell ble medhjelper og innviet i dukketeaterkunsten. Senere kom Mette inn i bildet, og dukketeateret har fulgt Kjell og Mette i alle år helt fram til i dag. De har holdt forestillinger på utallige steder. Mette og Kjell møttes første gang i 1955. Det skjedde i London, og de var da 17 år gamle. De giftet seg noen år senere. Da hadde Kjell fullført militærtjeneste og teknisk utdanning i Gøteborg. De flyttet til Bergen for at han skulle tre inn i fotofirmaet Wernøe og Gulbrandsen som familien var deleier i. Senere kom sønnene Henning, Vidar og Ragnvald til verden. Tilbake i Bergen engasjerte Kjell seg i det lokale musikklivet, først gjennom Handels-

foreningens orkester, deretter i Collegium Musicum. Underveis ble han også representant for og senere president i NASOL, Norske Amatør-Symfoniorkestres Landsforbund.

Kjell ble også tilknyttet vennekretsen for Helgeseter hjem og skole for utviklingshemmede. Musikk er en viktig del av livet på Helgeseter, og både Kjell og familien ble bidragsytere i dette. Han følte seg nært knyttet til dette fellesskapet av mennesker med spesielle behov og deres hjelpere. Da han etter mange år gikk ut av styrerollen, sa han blant annet: Å puste inn og puste ut, å gi og ta, er forutsetninger og egenskaper for og ved alt som er levende. For det å være menneske. For det å leve omsorgsfullt sammen.

1984 ble et vendepunkt. Kodak Norge kjøpte opp fotofirmaet Wernøe og Gulbrandsen. Kjell hadde tilbud om å fortsette i firmaet, men valgte å gå egne veier. Med seg hadde han en beskjeden etterlønn. Det ble startkapitalen for Pro Arte Kulturkontor. Kjell hadde lenge hatt en idé og en drøm om å starte et impresariobyrå for å lansere unge norske musikk talenter i utlandet. Han hadde gjennom årene bygget opp et stort nettverk både i Norge og i utlandet, men han hadde ingen bruksanvisning for hvordan en impresariovirksomhet skulle drives. Det ble learning by doing. Bergen Blåsekvintett var første prosjekt under Pro Artes vinger. Deretter kom flere lovende unge musikere på løpende bånd. Blant de første var Truls Mørk, Leif Ove Andsnes, Geir Draugsvoll og Ole Edvard Antonsen. Senere kom andre til som også gjorde internasjonale karrierer. Impresariovirksomheten Pro Arte ble en kunstnerisk suksess og et viktig springbrett for mange utøvere. Men en kilde til store inntekter ble det aldri.

Gjennom Geir Draugsvoll ble Kjell kjent med komponisten Sofia Gubaidulina. Hun er høyt honorert med utmerkelse og priser og regnes som en av vår tids viktige musikalske stemmer, for å referere det Kjell skriver i sin bok. Gubaidulina hadde skrevet verket Fachwerk spesielt for Draugsvoll. Kjell engasjerte seg for å få verket urfremført i Norge, både ved Festspillene i Bergen og ved Olavsfestdagene i Trondheim. På grunn av forskjellige forviklinger ble det ingen urfremførelse i Norge. Derimot gjorde plateselskapet Naxos en verdenspremiereinnspilling av verket. For at det skulle bli en realitet betalte han 80.000 kroner av egen lomme. Kjell var en idealist. Han arbeidet ikke med musikkformidling for å bli rik.

Et annet prosjekt bør også nevnes. Rhoda Gravem var en av stjernene som kom med i stallen til Pro Arte. Rhoda kommer fra Kenya og har hatt en internasjonal karriere som sanger. Hun kom til Norge og Bergen sammen med sin norske ektemann. Som følge av samarbeidet med Pro Arte ble Mette og Kjell invitert til å komme på besøk til Kenya. Der møtte de også Rhodas far, han hadde etablert en forskole i Kenya, Baraka Integrated Early Childhood Development Centre. De ble begeistret for dette initiativet og har siden støttet prosjektet. De har besøkt skolen i Kenya flere ganger og har samlet inn penger her i Norge.

Kjell har gjort et formidabelt arbeid i musikkens tjeneste gjennom et langt liv. Han holdt det gående helt fram til han fikk slag for seks år siden. De siste årene bodde han på sykehjem. Kjells livsreise er nå over. Han har hatt mange følgesvenner. Her vil vi gjenta de ordene han limte inn foran i boken sin:

Tillit til fremtiden bygger vi med våre skapende evner og krefter. De må pleies og næres på veien.

I tilbakeblikk på eget liv ser vi bilder av det som var levende og skapende. Det som gjorde oss til mennesker som kunne bygge en fremtid. Kjell ble en fremtidsbygger for mange.

Svenn Olav Kalvø

Minneord for Kjell Wernøe av Mette Wernøe

De tre årene Kjell var på Løvåsen sykehjem, var det ”vårt hjem”. Det var et godt hjem for oss begge to. Kjell sa i et intervju med lokalavisen: ”Jeg kunne ikke ha kommet til et bedre sted. Her får jeg all den pleien jeg trenger.” Kjell fikk slag for seks år siden. De første tre årene kunne han bo hjemme, med god hjelp fra hjemmesykepleien. Vi kunne feriere to somre på hytten på Vinnes i Fusa, for også der var de gode hendene fra hjemmesykepleien. I februar 2022 var Kjell på tur og falt og slo hodet i asfalten. Han svevde mellom liv og død i over en måned. Da han våknet, var han helt pleietrengende. Men vi kunne likevel fortsette vårt kulturelle liv med konserter i Grieghallen, teater, kino. Og en tur med fjordbåten Oster ut i Øygarden. Takket være våre gode taxisjåfører som trofast stilte opp for oss.

Kjell og jeg har spilt dukketeater sammen siden våre barn var små. Dette kunne vi fortsette med på sykehjemmet. Vi har spilt på Steinerskolens julemarked, vi har vært land og strand rundt på skoler og biblioteker og vært åtte ganger i Kenya. Kjell var lykkelig over at han fremdeles kunne spille ”Kaspar” med sin brukbare høyre hånd. På Kjells 85-års dag

spilte vi "Kaspar i Afrika", det var stort for oss alle å oppleve Kjells glede og tilstedeværelse.

På sykehjemmets kjøkken fikk vi to bake spekulaser, jeg kjevlet og Kjell trykket ut kakeformene. Et godt minne å ta med seg. På nyåret 2025 sa Kjell: 'Å komme til Grieghallen er som å komme hjem!'. Hans siste konsert der var på 87-års dagen. Det siste halve året ble Kjell mer dement og utrygg. Han ble skjermet på rommet sitt og kunne ikke lenger gå ut. Det var en sorg for meg at vi ikke lenger kunne oppleve kultur sammen, men så leste jeg Audun Myskjas bok "Ditt hjerte er ikke dement". Ved hjelp av syke-

hjemmets musikkterapeut fikk vi se overføringene fra konsertene i Grieghallen på Kjells TV. Han var helt tilstede i musikken og vi kom inn til hans hjerte. Dette ble gyldne øyeblikk. Filmen om Kjells far "Fotografen – i krig og kjærleik" fikk han se på sitt eget rom. Kjell var helt våken og husket relasjoner til menneskene og hendelsene. Følelser er ikke demente. Kjell fortalte: "Da jeg så min mor gråte over min far, så trøstet jeg mor". Tårene kom, og nå var det jeg som trøstet Kjell. 11. november spilte Leif Ove Andsnes for Kjell. Etterpå sa han; "Kunst og kultur har gjort at jeg har fått et godt liv". Fire dager før han døde hørte vi på Anton Bruckners 7. symfoni. Kjell sa; "E-dur er den lyseste toneart, den stiger mot himmelen – i musikken der lyset speiler himmelen". Musikken og det som Kjell sa utfra et klart og rent hjerte, ble stjernestunder for meg. Musikken løfter en over det som er dement. Det er musikkens kraft!

For meg var det viktig at Kjell fikk føle nærhet og kjærlighet i den siste tiden også. Tankene mine den stunden jeg var hos ham, skulle være en hjelp til å gå videre inn i neste liv, inn i neste inkarnasjon. Takk til våre tre sønner, Henning, Vidar og Rangvald som var med å gi ham en verdig bisettelse. Takk til Sebastian Blum, som sammen med sønnene gjorde det vakkert til denne dagen. Takk til presten Svenn Olav og ministrantene. Takk til alle de menneskene som Kjell og jeg har relasjoner til, og som kom i bisettelsen og minnestunden. Takknemlighet går begge veier.

Til slutt Kjells ord sagt i oktober 2025 fra et hjerte som ikke var dement: "Vi er kommet til denne verden for å hjelpe hverandre".

Minneord – Nelleke Mooy

Født 4.mai 1933, død 26. november 2025.

Minnetale for Nelleke Mooy - En hyllest til et fargerikt, innholdsrikt og betydningsfullt liv.

Nelleke etterlater seg mange spor. Gjennom sin antroposofiske overbevisning formet hun sitt liv. Hun var egenrådig, viljesterk, handlekraftig og sterk i sine tanker, samtidig som hun var kunstnerisk, leken, fantasi-

rik og genuint interessert i naturen og den åndelige verden. Nelleke var både impulsiv og naiv i mange situasjoner, men det gikk alltid bra. Bak alle handlinger og ord er det alltid et godt menneske. Det var hun ganske tydelig på.

Hun ble født 4. mai 1933 i Rotterdam i Nederland. Sammen med sine foreldre og 12 år eldre bror Dick vokste hun opp med mye kjærlighet og omsorg. Hun gikk i en katolsk barnehage for jenter, drevet av nonner. I en av hennes nedtegnelser skriver hun: ”Å gå på besøk med min mor var noe av det kjedeligste jeg visste som barn. Helt inntil jeg en gang satt på en liten benk og oppdaget at jeg kan jo tenke, og da trenger jeg ikke å kjede meg mer!” Videre skriver hun: ”En gang var jeg på en teaterforestilling

om Snøhvit og de sju dvergene. I etterkant angret jeg meg fælt at jeg ikke hadde puttet en liten dverg i lommen min.”

Nelleke gikk på en Montessoribarneskole for jenter, men mistet et års skolegang under krigen. Som sjuåring ble hun vitne til krigens brutalitet. Rotterdam ble bombet sønder og sammen, og huset hun vokste opp i ble slått skjevt av bombene. Da byen brant, måtte de flykte ut av bykjernen og bo på en låve og sove i høyet. Broren måtte med jevne mellomrom gjemmes under golvet når tyske soldater lette etter stridsdyktige ungdommer. I bomberommene gikk hennes mor rundt og sang, med bananer til de som trengte det. Nelleke fortalte at hun av og til satt på bagasjebrettet på sykkel til faren sin. Det var dårlig med mat under krigen. På det verste spiste de blomsterløkene til tulipaner. På en av sykkelturene syklet de forbi en sykkel hvor det lå fastspent et ferskt brød på bagasjebrettet. Hennes far stoppet opp og stjal med seg brødet hjem. Dette glemte Nelleke aldri. Hun måtte da også med god grunn fetes opp da krigen var over, og hun ble sendt til en gård på landet sammen med andre barn.

Ungdomsskolen var en jenteskole. Å bli konfirmert i Kristensamfunnet som 14 åring, var helt riktig for henne. Da hun fikk gå de siste tre årene av videregående skole på Steinerskolen i Haag, følte hun at alle brikkene falt på plass. Her ble hun introdusert for marionettedukkemakeren Herman Hoebe og jobbet sammen med ham. Siden da har marionettedukker fulgt henne og blitt en viktig del av hennes identitet og virke. Nelleke var ofte på teater, gjerne ståplass helt bakerst, det var billigst. Hennes kunstneriske evner kom til uttrykk både når hun laget dukker, tegnet,

malte eller satte sammen smykker av håndfargete frukt- og grønnsakssteiner eller når hun skapte hygge rundt bordet ved høytider. Som ung voksen var hun mye hos sin bror Dick og hans kone Hennie i byen Hertogenbosch og etter hvert Vught, både til glede og forargelse for dem. Hun hjalp dem med å passe på nevøem og niesen, gjorde rent og hang seg på feriene deres. Hun kjørte også alene på moped til Paris og hadde noen bohemiske dager der, og da særlig i Montmartre, kunstnerkvarteret. Dick spilte tverrfløyte i byens filharmoniske orkester, og gjennom ham møtte Nelleke sin første mann. På grunn av psykisk vold, rømte Nelleke fra ham etter et år. 21 år gammel møtte hun Jan, faren til sine fire barn, Daphne, Ramon, Judith og Matthias. Oppveksten til barna ble ivaretatt etter beste evne av Nelleke og med god støtte fra hennes foreldre. Sommerferiene på landet i telt med både høner og katter med på lasset har gitt oss mange gode minner. I 1965 begynte hun med sin første barnehage hjemme hos seg selv. Hun spilte dukketeater, ofte assistert av de to eldste barna. Allerede ganske tidlig var det tydelig at Nelleke var den drivende kraften i hjemmet og at ektemaken var lite deltakende i både omsorg, hushold og økonomi. Han flyttet ut for godt i 1970. Da hadde hun kjøpt seg et flott hus året før. Dette ble imidlertid for dyrt, og familien flyttet til et nytt hus i 1973 hvor de bodde i fire år. I 1976 reiste hun med de tre yngste barna på ferie til Norge – til Nomeland i Setesdal. Året etter på giftet hun seg med Johans, og Judith og Matthias flyttet med henne. De eldste barna ble igjen i Nederland. Å reise fra sine to eldste barn var nok noe hun i ettertid har kjent mye på. Tiden på Nomeland beskriver hun i sine nedtegnelser som en lykkelig

tid de to første årene. Hennes nye mann åpnet seg mer og mer opp for antroposofien. Hver lørdag har hun Steiner-skole med sine barn, studerer inn teaterstykker sammen med Judith og Matthias og viser dem for et utvalgt publikum. Hun har marionettedukketheaterframvisninger på samfunnshuset, nå ved hjelp av de to minste barna. Men ting endrer seg. Hun skriver at vintrene er lange, lite kontakt med andre mennesker, en ektemann som er periodedranker og hun føler seg låst i sin økonomiske avhengighet av sin mann. Når hun får etablert Nellekes Krambu i fjøset, føler hun at hun blir mer selvstendig. Sommeren 1982 flytter Nelleke med barna til Byglandsfjord, etter en turbulent og vond sommer for henne. Hun beskriver seg selv som verdiløs, ensom og uten mål og mening denne tiden. Etter et år i en leiebolig på Byglandsfjord flytter hun inn til Kai. Der ble hun boende til hun flyttet til omsorgsbolig februar 2024. Under disse 40 årene på Byglandsfjord avvikler hun etter hvert Nellekes Krambu, utdanner seg til aktivitør i Valle, jobber som aktivitør på aldersheimen på Bygland og avslutter sitt arbeid som aktivitør på Byglandsfjord Psykiatriske etter å ha blitt slått av en pasient. Som pensjonist jobbet hun mange år i Babuschka barnehage, først som frivillig og etter hvert som fullverdig ansatt en dag i uken. Som 80-åring ble hun anmodet om å slutte.

Da hun ble økonomisk selvstendig, elsket hun å reise. Hun fartet mye til Nederland. Med Gemma spilte hun marionetteteater år etter år, både i Nederland og Norge, og særlig "Den lille Prinsen" ble viktig. Hun var med Kai til Island, med døtrene hver sin gang til Barcelona, sammen med Judith tok hun den transibirske togreisen fra Moskva,

via Mongolia til Beijing. Hun var tre ganger i Toscana i Italia, sammen med et eller to av barna sine. Italia ble hennes lidenskap helt til det siste og hun ville så gjerne reise så mye mer.

14 barnebarn og snart 11 oldebarn ga henne mye glede. Hun ville alltid gjerne finne på noe med dem, om det var å male, spille dukketeater eller rollelek. Det var aldri kjedelig hos mormor/Oma Nelleke/farmor.

De siste årene av hennes liv ble ikke helt som hun ønsket. Alderdommen satte sitt preg på henne, og særlig hukommelsen og virkelighetsoppfattelsen forandret seg. Sakte, mensikkert snek aldersdemensen seg inn i hennes hverdag og det norske språket ble forringet. Siden februar 2024 bodde hun i en omsorgsbolig på Evjeheimen, og 26. august 2025 flyttet hun til bokollektiv for demente på Hornnesheimen. Sakte gled hun mer og mer fra oss. I hennes opplevelse av virkeligheten var omgivelsene truende, hun kjent på engstelse og ensomhet, følte seg ikke forstått og ble etter hvert tverr og vanskelig å kommunisere med. Hun følte seg ikke forstått, hverken av pleiepersonalet eller pårørende. Vi så at hun var i gode hender. 17. november sov hun seg stort sett gjennom hele dagen i stolen sin, og tirsdag 18. november ble hun flyttet opp i sengen etter lunsj. Fra da mistet vi kontakten med henne, hun sluttet å spise og drikke og åndet ut etter 9 dagers fredfullt dødsleie, 92 og et halvt år gammel.

Judith Eikenaar

Gravferder

Nelleke Mooy

- Født 4. mai 1933 i Rotterdam
- Død 26. november 2025, på Evje i Setesdal
- Siste olje: 20. november, Evje
- Bisettelse: 29. november, Evje
- Minnehandling: 6. desember, Mikaelkirken.

Kjell Eilif Wernøe

- Født 13. mars 1938. Bergen
- Død 24. november 2025, Løvåsen sykehjem, Bergen
- Bisettelse 5. desember, Møllendal kapell
- Menneskevielsens handling for den avdøde 6. desember, Bergen.

Lisbeth Holter Brudal

- Født 19. september 1935
- Død 20. desember 2025
- Utsigning 23. desember
- Bisettelse 2. januar 2026, Haslum kapell
- Menneskevielsens handling for den avdøde 10. januar, Mikaelkirken.

Datoer 2026

Barneleir på Olsby 24. juni til 3. juli. Påmelding til Siri Schultze-Florey, siris-f@hotmail.com

Ungdomsleir på Olsby 7. til 15. juli. Påmelding til Daan Ente, ente.daan@gmail.com

Familieleir på Gotland 19. til 26. juli. Påmelding til Daan Ente, ente.daan@gmail.com

Nordic Seminary Copenhagen har første uke 14. til 18. september. For mer informasjon se hjemmesiden: www.nordic-seminary.org

Under den lysande himmelens auge av Jon Fosse

under den lysande himmelens auge
skal vi sitje
ved den stille sjøen
og sjå kor den blånar
og korleis den lyfter sitt andlet Og så skal vi
få sett det som
gjer oss like blåe som den blåe himmelen
og i hjarta våre skal rørsle vere
som skyenes rørsler
blåe
i ei forsiktig usynleg skimring

*Fra Auge i vind, 2003.
Trykket med tillatelse fra forfatter og forlag*

Menigheter

Kristensamfunnet i Bergen, John Lunds plass 1,
5007 Bergen. bergen.kristensamfunnet@gmail.com

Svenn Olav Kalvø, Eidsvågveien 21 B, 5101 Eidsvågneset.
917 33 333, svennolav@gmail.com

John Rawcliffe (pensjonist), 905 53 065,
john.rawcliffe@gmail.com

Kristensamfunnet i Oslo, Mikaelkirken,
Oscarsgt. 84, 0256 Oslo. post.kio@kristensamfunnet.no

Kristine Høiland, Holmboes gt. 6B, 0357 Oslo
901 04 937, krishoei@online.no

Daan Ente, 484 43 975, ente.daan@gmail.com

Kristensamfunnet i Hamar og Mjøsområdene

Daan Ente, Vardebergvegen 474, 2337 Tangen
484 43 975, ente.daan@gmail.com

Kristensamfunnet i Trøndelag

Prinsensgt. 53, 7011 Trondheim.

Siri Schultze-Florey, Henrik Ourensvei 3, 7069
Trondheim, 476 00 635, siris-f@hotmail.com

Markus Schultze-Florey, Henrik Ourensvei 3, 7069
Trondheim, 909 84 725, markussf@online.no

Kristensamfunnet i Stavanger

Siri Schultze-Florey, Henrik Ourensvei 3, 7069
Trondheim. 476 00 635, siris-f@hotmail.com

Markus Schultze-Florey, Henrik Ourensvei 3, 7069
Trondheim. 909 84 725, markussf@online.no

Kristensamfunnet i Norge - www.kristensamfunnet.no

Omslag: Kristin Skrivervik

Neste frist for innlevering 8. mai 2026

Foto bakside: Nils Langeland

Lay-out: Gry Veronica Alsos

Ansvarlig redaktør: Siri Schultze-Florey